

STILISTIKA

Hrvatski jezik

1950^{ih}

Zbornik radova

sa znanstvenoga skupa povodom 70. obljetnice Katedre
za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatski jezik 1950-ih

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 70. obljetnice
Katedre za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
održanoga 13. prosinca 2019.

Nakladnik

Stilistika.org

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za stilistiku
Ivana Lučića 3, Zagreb

Za nakladnika

Miljenko Šimpraga

Urednik

Krešimir Bagić

Recenzenti

Ana Čavar
Mateo Žagar

Oblikovanje

KaramanDesign

Godina i mjesec objavljivanja: 2021, veljača

ISBN 978-953-175-905-2 (HTML)

ISBN 978-953-175-906-9 (PDF)

ISBN 978-953-175-904-5 (EPUB)

Objavljivanje knjige financijski je poduprlo
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

Hrvatski jezik 1950^{ih}

Zbornik radova

sa znanstvenoga skupa povodom 70. obljetnice Katedre za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održanoga 13. prosinca 2019.

Uredio

Ivan Marković

Zagreb 2021.

Sadržaj

Uvodnik	7
-------------------	---

I.

Andela Frančić

Matija Smodek. Zaslužnik za početak visokoškolske nastave hrvatskoga jezika	9
---	---

Kristian Novak

Katedra za jezik horvatsko-slavonski (1846–1850).	27
---	----

Ivan Marković

70. obljetnica Katedre za hrvatski standardni jezik?	45
--	----

Edita Hercigonja-Mikšik

Onkraj palube. Sjećanja, dojmovi i pogledi 1980–2020.	107
---	-----

II.

Krešimir Mićanović

»Kamo ide naš književni jezik«. Novosadski zaključci i polemika Ljudevita Jonkea i Mihaila Stevanovića	117
--	-----

Krešimir Bagić

Polemika Ljudevita Jonkea i Ranka Marinkovića (1954–1955)	143
---	-----

Igor Marko Gligorić

Polemika Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića (1954–1955)	157
---	-----

III.

Helena Delaš

Naglasna norma 1950-ih u teoriji i praksi.	171
--	-----

Zrinka Jelaska

O jeziku u časopisu <i>Jezik</i> iliti <i>Jezikova</i> pojavnost od osnutka do kraja pedesetih godina	183
---	-----

Tatjana Pišković

Pristrani leksikograf u <i>Rječniku stranih riječi, izraza i kratica</i> (1951)	209
---	-----

IV.

Dinka Pasini

Antun Šoljan s ruba standarda 1950-ih. O slengu i slengom 239

Iva Nazalević Čučević

Jezik u filmu *H-8...* (1958) 253

Gabrijela Bionda

Kako govore Laura, Glorija, Vilma i Jasna 1950-ih? 279

Igor Marko Gligorić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
imgligoric@gmail.com

Pregledni rad
Primljen: 14. III. 2020.
Prihvaćen: 20. IV. 2020.

Polemika Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića (1954-1955)

U radu se analiziraju četiri polemički intonirana teksta Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića. Riječ je o tekstovima koji su objavljeni u Globusu i Narodnome listu krajem 1954. i početkom 1955. U njima se prepoznaju obilježja polemičkoga diskursa, analiziraju se pozicije koje supolemičari zauzimaju, raščlanjuju se argumentacije supolemičara s obzirom na standardizaciju i jezični purizam kao središnja pitanja polemika te se tekstovi omjeravaju o konvencije polemike kao žanra ili posebnoga diskursnoga tipa. Usto se načelno propituje i broj dionika polemičkoga dijaloga. U radu se analizom dosad manje poznatih i dostupnih tekstova trojice autora upućuje i na veću ili manju aktualnost nekih kroatističkih pitanja.

1. O polemici

Polazeći u razumijevanju pojma polemika, nije nerazložno posegnuti za rječničkim određenjima koja bi u većoj mjeri trebala zrcaliti sadržaj koji izvorni govornik pridružuje tome izrazu, tj. značenja koja u konkretnoj uporabi taj leksem može imati. Tako u Velikome rječniku hrvatskoga standardnoga jezika stoji da je polemika ‘javno pismeno ili usmeno suprotstavljanje mišljenja o kojemu pitanju’ (VRH: s. v.). Zanimljivo je da se uz tu definiciju, primjere uporabe te informaciju o etimologiji navode i uputnice na sinonimne lekseme, tj. one koji su sinonimni u jednome od svojih značenja: dvoboj i prepirka. B. Klaić navodi da je polemika ‘oštar spor, dugotrajna prepirka u štampi, na skupštini i sl. o nekome pitanju; iznošenje dokaza i protudokaza u energičnome obliku i često u žučljivome tonu’ (1989: s. v.). Što se etimologije tiče, P. Skok polemiku, ‘oštru prepirku, spor’, određuje kao internacionalni grecizam koji povezuje s poimeničnim grčkim pridjevom ženskoga roda na -ικος, grč. πολεμική, od πόλεμος ‘rat’ (1972: s. v.).

Prethodna određenja iz triju rječnika koji na različit način pristupaju hrvatskomu leksiku apostrofiraju sljedeće elemente: suprotstavljanje mišljenja u polemici, javnost polemike te nerijetko energičan ton (su)polemičara. Dakle riječ je o takvoj komunikacijskoj situaciji koja pretpostavlja najmanje dvoje sudionika (ili troje jer polemika podrazumijeva i javnost), argumentiranje i protuargumentiranje te prisutnost emocija u elaboriranju vlastite pozicije, eksplicitnu ili implicitnu (usp. Palašić i Ivanetić 2016). Tri istaknuta elementa ujedno su i najčešće teme tekstova koji se bave polemikom, njezinim određenjima i obilježjima. Tako se nerijetko postavljaju pitanja je li polemika

dijaloški oblik ili monološki, kakvi su stilski postupci i tekstualni obrasci karakteristični za polemiku, je li polemika poseban žanr ili diskursni tip, kojim se temama bave polemičari i sl.

Jedno je od temeljnih obilježja polemike njezina tematska neograničenost. Polemizirati se može o najrazličitijim temama: o kulturi, književnosti, obrazovanju, religiji, moralu, televizijskome programu, znanstvenim pitanjima i dr. (Badurina 2008, Badurina i Palašić 2018). Što se realiziranja polemike tiče, valja upozoriti na to da ju se iz stilističke perspektive može smatrati posebnim žanrom književnopublicističkoga podstila (Katnić-Bakaršić 2007). Propitujući žanrovski status polemike, K. Bagić (1999: 39–40) opravdava određenje polemike kao posebnoga žanra shvati li se žanr primarno kao pragmatički entitet, tj. kao osobit način razumijevanja, organizacije i osmišljavanja svijeta. Perspektiva u kojoj se polemici odriče žanrovski status polazi od razumijevanja kategorije žanra kao primarno retoričkoga entiteta, tj. pretpostavljanja postojanja karakterističnoga i prepoznatljivoga pojavnoga lika teksta (ibidem). S druge strane na polemiku gleda i kao na poseban diskursni tip, kao na osobitu komunikacijsku praksu obilježenu primarno odnosima među sugovornicima, u manjoj mjeri predmetom polemiziranja, pri čemu se kao *differentia specifica* toga diskursnoga tipa apostrofiraju nepomirljiva suprotstavljenost zastupanih stajališta (Badurina 2010: 69–71, Badurina i Palašić 2016: 267). Takva je pozicija na tragu jednoga od temeljnih žanrovskih obilježja polemike koje među ostalim obilježjima navodi K. Bagić (1999: 46–53): protiv (pri čemu se misli na činjenicu da je polemičar uvijek protiv). Usto se u polemikama mogu prepoznati polemički subjekt i polemički citat kao također važna obilježja (ibidem). U kontekstu polemičkoga citata može se govoriti i o metatekstualnosti koja je karakteristična za polemike (Katnić-Bakaršić 2007). Među tekstualnim obrascima koji se pojavljuju u polemičkim tekstovima prisutni su npr. humoreska, satira, polemička pjesma, aforizam, dramski tekst i dr. (Bagić 1999: 153–165, Bagić 2014: 28–35). Stilski su postupci koji se nerijetko mogu prepoznati primjerice portretiranje u opoziciji, polemičko imenovanje, jezična igra, polemička poanta i sl. (Bagić 1999: 166–178, Bagić 2004: 33–38, Bagić 2014: 23–28).

Sa spomenutom javnošću polemike povezano je i pitanje dijaloškoga statusa takvih tekstova. Uzme li se u obzir činjenica da polemički tekst karakterizira gotovo apriorna nepomirljivost stajališta koje dionici polemike zastupaju, upitno je u kojoj je mjeri riječ o dijalogu. Tako Sh. Felman (1979) tvrdi da se (su)polemičari ne čuju, tj. da se i ne žele čuti. Komunikacijsku situaciju u kojoj egzistira polemički tekst dodatno usložnjuje prisutnost javnosti kao (barem) drugoga recipijenta polemičke poruke. U tome smislu K. Bagić (2021) primjećuje da se konativna funkcija jezika račva na osporavanje protivnika s jedne i zavodjenje čitatelja s druge strane. Takva je pozicija na tragu određenja samoga pojma polemičkoga dijaloga kao osobita tipa dijaloga koji se može smatrati (zapravo) negacijom dijaloga jer se on i ne odvija između sugovornika koji su ga zapodjenuli (Badurina i Palašić 2016: 269). Tako određen polemički dijalog usporediv je s pozicijom prema kojoj polemika implicira dijalog (Katnić-Bakaršić 2007), tj. s onom perspektivom u kojoj ga izigrava jer je polemika dijalog dviju monoloških svijesti (Bagić 1999), što primjećuju i L. Badurina i N. Palašić (2018: 480). Nakraju je važno

spomenuti da je jedini mogući kraj polemike odustajanje jedne strane ili svih sudionika, pri čemu nijedna strana ne pristaje na poraz, nego odustajanje smatra jedinom ispravnom odlukom u toj konkretnoj fazi rasprave (usp. Badurina i Palašić 2016, 2018).

U sljedećim poglavljima analizirat će se četiri polemička teksta tada dvadesetogodišnjaka I. Slamniga (24), S. Babića (29) i D. Brozovića (27) koja su 1954. i 1955. objavljena u *Globusu* i *Narodnome listu* s obzirom na obilježja polemike kao posebnoga diskursnoga tipa, ali prije svega s obzirom na sadržaj tih tekstova i lingvističke pozicije koje autori u njima zauzimaju.¹ Iako hrvatskoj polemičkoj sceni ne nedostaje tekstova toga tipa,² polemike koje će se ovdje analizirati, koliko nam je poznato, dosad su manje poznate i nisu sustavnije predstavljane, ponajprije zbog ograničene arhivske dostupnosti. Iako su jezik i jezična pitanja česta tema hrvatskih polemika, pa i hrvatskih književnih polemika (usp. Bagić 2021), čini se da se pitanja standardizacije, standardnoga idioma i organskih idioma, slovopisa, pravopisa, jezičnoga purizma i dr. ne iscrpljuju. Problem statusa posuđenica, bile one tuđice, prilagođenice ili usvojenice, dakle neovisno o stupnju uklopljenosti u konkretan jezični sustav, pokazuje se aktualnim i 1954/1955. i danas. Polazišna točka u istraživanju, kasnije i u analizi, bilješka je S. Babića u *Hrvatskim jezikoslovnim prenjima* u kojoj spominje polemičke tekstove koji u knjigu nisu uvršteni. Tako S. Babić uz kratke komentare spominje tekst I. Slamniga koji je objavljen u *Globusu* 16. rujna 1954, svoj tekst u *Globusu* od 27. studenoga iste godine, Slamnigov odgovor u *Globusu* 4. prosinca 1954. te Brozovićev tekst od 16. siječnja 1957. koji je objavljen u *Narodnome listu* (Babić 2001: 302).

2. I. Slamnig: *Govorimo li kako se piše?*

Slamnigov tekst onaj je koji inicira polemički dijalog. Riječ je o novinskome prilogu u kojemu se tematiziraju odnos govora i pisma, status tuđica, izvanjski utjecaj na jezik te pitanje potencijalne dvostrukosti jezika. Osnovne teze istaknute su na samome početku (Slamnig 1954a):

Desetljeća i desetljeća gledaju nas iz izloga rajčice, cvjetača i smirkov papir s nijemim pozivom u pogledu. Možda će tkogod od nas, podlegavši ovom utjecaju, i napisati rajčica ili smirkov papir, ali kad kupujemo, mi ćemo tražiti paradajz, karfiol i šmirgl. Slušajući radio, imamo prilike doznati razne egzotične recepte s popečcima i valjušcima. Međutim mi ćemo još uvijek jesti šnicle, nokle i knedle.

Svoju poziciju I. Slamnig dodatno potvrđuje (tj. utvrđuje) problematiziranjem odnosa govora i pisma. U tome smislu zaključuje da se govor i pismo u Hrvatskoj bitno razlikuju. Iako tu razliku ne uspoređuje dokraja s onom koja je prisutna u primjerice

¹ Ovdje dodatno treba upozoriti i na to da su sva trojica autora polemičkih tekstova završila filološki studij, (isti) studij na Sveučilištu u Zagrebu, da su bili kolege, na što će se upućivati i u samim tekstovima.

² Više o polemikama u 20. stoljeću o hrvatskome jeziku i jezikoslovnim temama v. Badurina i Palašić (2018).

jezicima s dosljednim korijenskim pravopisnim načelom, I. Slamnig zaključuje da »se u izlozima prodaju kovčezi, a kupuju se koferi, (...) u mesnicama se prodaju butina i ljetna salama, a kupuju se šunka i somerica« (ibidem). Ironizirajući ondašnju jezičnu situaciju te naglašavajući diskrepanciju između govorenoga i pisanoga jezika, I. Slamnig jasno zaključuje da se ta dva ostvaraja jezika, govor i pismo, uvelike razlikuju.

Svoju antipurističku poziciju dodatno argumentira navođenjem etimologije riječi tipa kapak, taban, krevet, ormar i dr., pri čemu sugerira da su zabašurene tuđice (kako ih on terminološki određuje) dio jezika te da je dosljedan progon posuđenica neopravdan, čak besmislen. Ipak, I. Slamnig svjestan je nužnosti postojanja idioma, a onda i leksema, koji bi bio nadregionalan (misleći pritom nadregionalnost u onome smislu kako to čini Silić 2006). Pitanje uspješnosti prenošenja poruke ilustrira primjerima riječi zoc, tevlja, fundaç i talog. U tome smislu riječ talog identificira kao onu koja je nadregionalna, ali i onu koja supostoji u organskim idiomima s riječima koje u većoj mjeri karakterizira regionalnost. Takvoj situaciji suprotstavlja odnos između pomidora, paradajza i rajčice: rajčica ne može funkcionirati kao nadregionalan izraz jer ne postoji u organskim idiomima. Iz tih je dvaju primjera razvidno da se I. Slamnig zalaže za davanje prednosti jezičnoj uporabi, govoru.

Prednost postojećemu stanju u jeziku te iskorištavanje jezičnih elemenata koji već postoje u različitim govorima I. Slamnig kontrastira s mogućim utjecajima na jezik odozgo. U vezi s tim I. Slamnig spominje »moćne i opasne jezične šefove koji utječu na našu stvarnu koine« (ibidem). Apsurdnost takvih utjecaja ilustrira jezičnom politikom za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. S druge je strane zanimljivo da u jednome trenutku I. Slamnig spominje »ružne njemačke posuđenice«, misleći pritom na primjerice šrafčiger i rajsnegl, te se zalaže za zamjenu tih izraza postojećim (kako kaže, ljepšim) (a) također stranim nazivima: kao adekvatnu zamjenu za rajsnegl navodi izraz puntina koji se koristi u Dalmaciji. Tako postaje još jasnija Slamnigova pozicija prema kojoj je bolje širiti postojeći izraz nego izmišljati novi (npr. rajsnegl → pribodnica).

Kako bi podcrtao osnovnu misao, I. Slamnig nakraju upozorava na posljedice inzistiranja na jezičnome čistunstvu. Tako se jasno navodi da će takva (puristička) nastojanja rezultirati (tj. već rezultiraju) dvama jezicima: jednim pučkim, svakidašnjim, i drugim jezikom koji će biti pročišćeni nedjeljni jezik (ibidem). I. Slamnig eksplicitno se zalaže za izostanak ikakvih izvanjskih utjecaja na jezik.

Prethodan kratak pregled osnovnih smjernica artikuliranih u Slamnigovu tekstu mogao bi se sažeti u nekoliko točaka:

1. ne govorimo kako pišemo,
2. jezični je purizam besmislen,
3. prednost treba dati jezičnoj uporabi i postojećemu stanju,
4. izvanjske utjecaje na jezik treba ograničiti,
5. nužno je izbjeći supostojanje dvaju jezičnih sustava.

Pritom je važno naglasiti da svaku istaknutu tezu prate pozivanje na činjenice (primjerice ovjerenost u uporabi, etimologiju), pozivanje na pragmatičnost; dijelom je riječ i o anticipiranju protuargumenata (talog vs. rajčica). Usto se lako detektiraju ironiziranje, ludizam i *reductio ad absurdum*.

3. S. Babić: *Bez pretjerivanja*

Babićev tekst dolazi kao reakcija na Slamnigov s podnaslovom *Zašto izvlačiti mač protiv izmišljenog neprijatelja*. Govoreći o S. Babiću kao polemičaru, D. Brozović (2001: 311–312), što je ovdje posebno zanimljivo jer se upravo D. Brozović kasnije uključuje kao sudionik polemike o kojoj je ovdje riječ, navodi da je S. Babić polemične naravi, ali da je u polemike ulazio samo onda kada je mislio da je to potrebno i korisno. Osnovni poticaj Babićevim polemikama D. Brozović vidi u njegovoj nemogućnosti mirenja s pisanjem koje se ne slaže s jezičnom teorijom i praksom ako mu se čini da pisac ide neprihvatljivim smjerom (ibidem). Brozovićeva napomena donosi i kvalificiranje S. Babića kao polemičara koji uvijek iznosi nešto novo, onoga koji piše teoretski utemeljeno. U ovome je kontekstu važno da D. Brozović ističe da je S. Babić započinjao polemike samo onda kada je vidio da je tko daleko zastranio, pričem su u fokusu Babićeva polemiziranja poučavanje i otkrivanje istine, ne prepiranje i pobjeda.³

Kao što se Slamnigova pozicija mogla sažeti prethodno navedenim početnim citatom, može se i Babićeva (1954):

Čitam Nemčićeve Putositnice i nalazim riječi koje je skovao sam pisac, kao gvozdoteg (magnet), gvozdenica (željeznica), svejednica (flegmatik), lubanjoslovci (frenolozi), pomnjozov (diligence), a ipak se ne smijem. Baš zato mi je i drag što je nastojao da se izrazi svojim glasom. Zar da mu se smijemo ako je ponekad i zamučao?

Navedeni odlomak bez dvojbe smješta S. Babića na dijametralno suprotnu stranu od one na kojoj je I. Slamnig. U uvodnome dijelu eksplicitno se navodi i da »nitko nikada nigdje nije napisao „istrijebimo riječi posuđene iz stranih jezika“, što je Slamnig nekome pripisao u 31. broju Globusa«.

Babićevo jasno artikuliranje stajališta već na početku slijedi imenovanje adresata njegova teksta. Na taj se način (polemičkim citatom) jasno uspostavlja polemički dijalog. U početnome argumentiranju svoje pozicije S. Babić poziva se na autoritet te navodi kako je T. Maretić postavio vrlo jednostavno pravilo: »ne upotrebljavaj nepotrebnih tuđih riječi, tj. onakih za koje ima u jeziku dobrih svojih zamjena« (usp. Maretić 1899: 681, 1924: XIII). Sljedećom rečenicom S. Babić pokušava diskreditirati sugovornika ustvrdivši da »su se toga pravila svi uglavnom držali te da je Slamnig izmislio neprijatelja« (1954).

Babićev tekst slijedi početni Slamnigov te ga opravdano osporava teorijski i uporabno. U svojoj argumentaciji S. Babić uspostavlja jasnu razliku između posuđenica i tuđica (čija bi definicija odgovarala onomu što danas razumijevamo pod usvojenicama, riječima koje su dokraja postale dio hrvatskoga jezika). Uvodeći terminološko razlikovanje prema stupnju usvojenosti, S. Babić zauzima stajalište prema kojemu uvijek treba

³ Ta je težnja (ili to obilježje) dijelom u skladu s razumijevanjem polemike kao diskursnoga tipa u kojemu pobjeda nije važna, tj. Drugoga se (prema definiciji polemičkoga diskursa) i ne može uvjeriti u suprotno. S druge strane, shvaćamo li polemiku kao poseban diskursni tip, cilj joj upravo jesu (uvjetno rečeno) prepiranje (a onda) i pobjeda.

dati prednost riječi koja postoji u uporabi, ali neologiju smatra imperativom kada takve (domaće) riječi nema: u protivnome bi jezik mogao postati »neprirodna mješavina svih mogućih jezika« (ibidem). Usto uspostavlja razliku u situacijama kada pojam nastaje u Hrvatskoj i kada nastaje izvan Hrvatske (tj. hrvatske govorne zajednice). Neopravdanost straha od stvaranja riječi potkrjepljuje primjerima vratara i nogometa, riječi koje su široko prihvaćene i koje su posljedica imenovanja pojmova, ne izmišljanja riječi.⁴

Sljedeći postupak u argumentaciji može se odrediti kao izokretanje teza. U daljnjoj se elaboraciji S. Babić slaže sa Slamnigovom tezom o nužnosti izbjegavanja supostojanja dvaju jezičnih sustava, ali iz sljedeće perspektive: Babićeva teza polazi od toga da ne treba književni jezik približavati razgovornomu nego da treba govoriti književnim jezikom – dakle »govori kako pišeš« (1954).

S. Babić progovara i o utjecajima na jezik odozgo, čime se ponovno izravno referira na Slamnigov tekst. Govoreći o apostrofiranim jezičnim šefovima, S. Babić ustvrđuje pozivajući se (i) na Slamnigovo filološko obrazovanje (ibidem):

Nisu oni tako moćni kao što se na prvi pogled čini. Da je to tako, dokaz je i sam Slamnig. Četiri godine odgajali su ga naši najbolji jezični stručnjaci, a nakon svega njihova rada on uživa u šniclima, noklama i knedlama.

Dakle još se jednom potvrđuje da ni Babićevu polemičkomu tekstu ne nedostaje oštine, izravnosti i ludizma. U nastavku on pokazuje na primjerima izraza upaljač i kresivac te mlaznjak i mlažnjak da je relativno malo riječi koje stvaraju filolozi te da je riječ o procesu nad kojim nitko nema monopol.

Na kraju svojega teksta S. Babić, kako sam piše, donosi jedan interview.⁵ Riječ je o kraćemu zapisu koji funkcionira i kao anegdota u kojoj autor teksta opisuje razgovor sa svojim znancem stolarom koji je bez dvojbe puristički osviješten. Tako se redom navode hrvatske zamjene za šrafcvengu (stezaljku) i šrafčiger (odvijač ili izvijač). Anegdotu S. Babić vrlo vješto iskorištava kako bi poentirao, što se svakako može dovesti u vezu s onim što K. Bagić (1999) naziva polemičkom poentom koju polemički subjekt donosi na kraju teksta te njome izražava svoju superiornost. Tako S. Babić (1954) preuzima iskaz stolara i poentira:

Veća je nevolja s borvintom. Netko ju je nazvao motalo. Ispočetka nam je ta riječ bila smiješna, a pomalo smo se na nju navikli. A ipak bi trebalo naći nešto bolje.

Slazem se: trebalo bi nešto učiniti da nam u jeziku ne bude više motala.

Iz kraće analize Babićeve replike mogu se iščitati neka obilježja autorova stajališta prema pitanju o kojemu je riječ:

1. raspravu treba temeljiti na teorijski utemeljenim konceptima,
2. nužno je razlikovati imenovanje pojmova od izmišljanja riječi,
3. neologija je nužnost kada ne postoji adekvatna hrvatska riječ,
4. potrebno je govoriti onako kako se piše (ne obrnuto),

⁴ O hrvatskoj riječi nogomet kao zamjeni za englesku riječ football v. Marković (2012).

⁵ U ovome je kontekstu zanimljivo upozoriti na izbor riječi i na način njezina zapisivanja.

5. na jezik se izvana može tek ograničeno djelovati.

Izdvojeni elementi Babićeve pozicije usporedivi su s opisanim Slamnigovim stajalištem, pri čemu treba upozoriti na Babićevo nerijetko početno slaganje s I. Slamnigom. Tako S. Babić preuzima protivnikove argumente, njegove teze, te ih (re/pre)artikulira kao vlastite iz potpuno različita očišta.

4. I. Slamnig: *Bez ignoriranja*

Polemički dijalog Slamnig – Babić nastavljen je Slamnigovim tekstom (1954b) koji se objavljuje kao reakcija na Babićev. Podnaslovljen Poštujemo pravo stanje jezika Slamnigov tekst ne donosi nove zaključke o temi o kojoj se suprotstavljaju mišljenja – on u najvećem dijelu potvrđuje i dodatno argumentira već iznesene zaključke. Usto se mogu uočiti i isti postupci u oblikovanju teksta. Tako i I. Slamnig svoj tekst započinje retoričkim pitanjem kojime se otvara prostor daljnjoj argumentaciji te već u drugoj rečenici identificira adresata – S. Babića.

Retoričko pitanje i apostrofiranje protivnika slijedi (polemički) citat, svojevrsan metatekst kako se to razumijeva u teorijskim pristupima polemici. Riječ je o Babićevoj tezi o mogućnosti da jezik postane »neprirodna mješavina svih mogućih jezika« (1954), što je i prethodno istaknuto. I. Slamnig polazi od toga citata, koji je nedvojbeno izdvojen iz konteksta, te ga koristi kao polazište u opovrgavanju sugovornikovih teza. Tako navodi (1954b):

Besmisleno je ovako nešto reći ili napisati jer naš jezik može biti mješavina raznih jezika, a pri tome je još uvijek naš jezik. Moj me dilber više ne begeniše ili u špajzi mi se fajhta plafon ili koliko košta komad kuhanog krumpira podjednako je naše.

I. Slamnig vrlo vješto koristi Babićev argument kako bi dokazao upravo suprotno, što se primjećuje i u Babićevu načinu (protu)argumentiranja. Slamnigovu argumentaciju uspješnijom čini i tvrdnja u nastavku koja se tiče činjenice da je u posljednjemu navedenom primjeru samo riječ koliko slavenskoga podrijetla. U tome smislu I. Slamnig zaključuje da je kriterij prema kojemu se što smatra standardnim razumljivost, tj. nadregionalnost (usp. Silić 2006), a ne činjenica da koja riječ nije stranoga podrijetla (Slamnig 1954b).

Odgovarajući na Babićevu protuargumentaciju, I. Slamnig eksplicitno smatra suvišnim razlikovati posuđenice i tuđice u onome smislu kako ih razumijeva S. Babić. Tu perspektivu potkrjepljuje i primjerima u kojima ni, kako kaže, jezični administratori ne razlikuju te dvije kategorije: tako riječi plahta (čija etimologija nije sigurna) te golman (nedvojbeno tuđica) I. Slamnig određuje kao dobro usvojene riječi.

U Slamnigovu odgovoru na Babićev tekst može se primijetiti još jedan postupak koji je prisutan i u Babićevoj argumentaciji. Riječ je o načelnome pristajanju na protivnikovu tezu, pri čemu se ona u daljnjoj elaboraciji koristi za dokazivanje vlastite, suprotne pozicije. Tako I. Slamnig jasno navodi da nije protiv novih riječi, referirajući se

na nogomet i mlaznjak, ali uspješnost njihova prihvaćanja u govornoj zajednici vidi u njihovu pravovremenu nastanku: riječi su nastale otprilike kada i pojmovi. S obzirom na to gradi se Slamnigova daljnja argumentacija te autor artikulira stajalište prema kojemu je protiv progona riječi koje postoje u svakidašnjoj uporabi (primjerice kofer, luster, plahta) te upozorava na nedosljednost u primjeni načela: u pisanome se jeziku koristi luster, ali ne i kofer.

Prije samoga zaključka donosi se jasna osuda jezičnoga čistunstva kao »bezuspješnoga i lingvistički ispraznoga«. Taj zaključak autor učvršćuje neuspješnim usvajanjem npr. riječi gvozdoteč, a istu sudbinu predviđa i za riječ pribodnica.⁶ Nakraju se ponavlja teza o besmislenosti postojanja dvaju jezika te se iskazuje potreba za izjednačavanjem pisanoga i govorenoga jezika, pri čemu kodificirati treba prema govoru.

Prethodne napomene sugeriraju da I. Slamnig potvrđuje poziciju artikuliranu u prvome tekstu:

1. suvišno je razlikovati posuđenice i tuđice – sve je to dio jezika,
2. neologija nije negativna pojava ako je pravovremena,
3. leksemi koji pripadaju aktivnomu sloju ne smiju se nasilno isključivati iz uporabe,
4. besmisleno je supostojanje dvaju jezičnih sustava.

Oba Slamnigova teksta i jedan Babićev svjedoče o igrivosti koja je načelno karakteristična za polemičke tekstove, izravnosti, polemičkim citatima, konstituiranju polemičkoga subjekta te o polemičkoj poenti kao svojevrsnome uzusu. Pritom treba napomenuti da Slamnigov tekst, iako u najvećoj mjeri (ili gotovo uopće) nije tako intoniran, završava rečenicom koja se može odrediti kao izraz defenzivnosti (barem u određenoj mjeri), manje polemičke superiornosti: »Ove su tvrdnje zapravo sve što sam htio reći.«

Polemički diskurs nakon Slamnigova teksta prekida S. Babić jer je, kako navodi, usmeno objasnio I. Slamnigu da daljnja polemika nema smisla jer njih dvojica polaze s različitih polazišta (Babić 2001: 302). Iako javnosti, a javnost je važan (čak nezaobilazan) čimbenik polemičke komunikacijske situacije, i ona je primatelj (možda i jedini primatelj) uzmemo li u obzir vjerojatno tek fingirani dijalog među sudionicima polemike), razlozi Babićeva neodgovaranja do objavljivanja Hrvatskih jezikoslovnih prenja nisu mogli biti poznati, činjenica da on o prekidu te polemike progovara 2001. može se smatrati (prilično) odgođenim krajem polemike u kojemu se uviđa besmislenost daljega suprotstavljanja mišljenja.

---

⁶ Ovdje je možda korisno upozoriti na činjenicu da je *pribadača* više ili manje prihvaćen izraz za 'iglu s glavicom na jednome kraju koja služi za pribadanje' (VRH: s. v.); regionalno se javljaju *bumbača*, *bumbačica*, *špenadla*, *čioda* i dr.

5. D. Brozović: *Između dviju krajnosti*

Prethodna bi se teza o (ne)završetku polemike Slamnig – Babić mogla (ili se i može) tumačiti kako se predlaže da polemičku situaciju nije dodatno usložnilo objavljivanje teksta D. Brozovića u siječnju 1955. (ne 1957. kako stoji u Prenjima, usp. Babić 2001: 302). Riječ je o tekstu u kojemu se analiziraju pozicije obaju sugovornika te se autor, što sugerira i samim naslovom, pozicionira između dviju krajnosti: slamnigovske i babićevske.

Već zauzimanje pozicije postavljanja između najavljuje autorovo obraćanje iz barem dijelom superiornoga položaja. Čak će i S. Babić, komentirajući Brozovićev tekst, primijetiti da je I. Slamnigu i njemu D. Brozović »kao mladcima davao i pouke« (Babić 2001).⁷ Brozovićev tekst u cijelosti zrcali njegovu perspektivu kao superiornu. Na početku autor komentira, točnije je reći da prosuđuje, dosadašnje pisanje o jeziku u novinama kao manjkavo. U tome smislu Slamnigove i Babićeve priloge određuje kao hvalevrijedne. Usto priznaje određen autoritet obojici sugovornika i na osobnoj razini navodeći da se I. Slamnig već istaknuo kao pisac, a S. Babić kao filolog (Brozović 1955). Nadalje prepoznaje Slamnigovu poziciju kao (čisto) lingvističku, a Babićevu kao (čisto) filološku te ističe da je u pronalaženju odgovora nužno odmaknuti se od obiju jer nijedna nije presudna kada je riječ o standardnome jeziku. D. Brozović kao polazište prepoznaje potrebe društva, civilizacije i književnosti (ibidem).

Iz prethodnoga skiciranja uvodnoga dijela Brozovićeva teksta razvidno je njegovo (samo)pozicioniranje kao arbitra u polemičkome dvoboju Slamnig – Babić. Ta pozicija postaje jasnija kada nakon početnoga odavanja priznanja dvojici sugovornika D. Brozović jasno izriče da nijedan od dvojice polemičara nije donio ništa novo (ibidem). Autor ukratko sažima suprotstavljena stajališta (Slamnigovo piši kako govoriš vs. Babićevo govori kako pišeš) te potvrđuje da nema jedinstvenoga rješenja, tj. odgovora na postavljena pitanja. Kako bi potkrijepio svoju tezu, navodi sljedeće: prvo, postoje primjeri supostojanja dviju riječi koje nisu zamjenjive u svim kontekstima (primjerice obrt i zanat; on je majstor svog zanata vs. *on je majstor svog obrta); drugo, katkada se primaju tuđice bez pokušaja pronalaska domaćega ekvivalenta (npr. luster); treće; neki su se neologizmi prihvaćali, drugi nisu (primjerice zemljopis vs. mudroslovlje); nakraju se problematizira i odnos između kolodvora, stanice i postaje s obzirom na govore koji pripadaju pojedinim narječjima.

Oprimjerujući i teoretski razlažući svoje teze, D. Brozović ponavlja da se ne mogu zauzimati načelne pozicije jer je riječ o pitanju »književnoga«, »standardnoga«, »civiliziranoga« jezika. Ta perspektiva uvodi u Brozovićevo razumijevanje standardizacijskih procesa u kontekstu hrvatskoga jezika, pri čemu među razlozima njegove nedovoljne standardiziranosti D. Brozović vidi nepostojanje gradske civilizacije, smještaj Hrvatske na tromeđu orijentalne, srednjoeuropske i mediteranske kulture, izostanak ispravnoga odnosa prema dubrovačkoj tradiciji te načelno nedovoljno njegovanje jezika (ibidem). Brozovićevu poziciju i njegovo stajalište prema sugovornicima u polemici može ilustrirati sljedeće:

⁷ Ovdje treba podsjetiti da je D. Brozović (1927) mlađi od S. Babića (1925).

Valja stvari pogledati kakve jesu. Točno je da imamo dva jezika. Tu imaju pravo i Slamnig i Babić. Ako oni daju pogrešan odgovor na pitanje koji od ta dva jezika treba izabrati (Slamnig hoće razgovorni, Babić pisani), nisu oni krivi. Krivo je loše pitanje.

Iz prethodnoga se iščitava da krivnju za pogrešne perspektive D. Brozović ne vidi u I. Slamnigu i S. Babiću – oni su (tek) (su)odgovorni utoliko što su nasljeđovali »stare principijelne čistunske filologe i nove principijelne brzoplete lingviste« (ibidem). U svojoj argumentaciji D. Brozović u središnje mjesto smješta funkcije jezika u zajednici, pričem ne vidi problem u supostojanju više jezičnih sustava. U tome smislu prihvatljivo je postojanje više inačica za izricanje istoga sadržaja, ali je pitanje za koju se inačicu govornik odlučuje u konkretnoj komunikacijskoj situaciji. Takva pozicija može se odrediti kao vrlo suvremena standardološka i sociolingvistička perspektiva (usp. Mićanović 2006).

Pokušavajući zadržati (visoku) razinu uvjerljivosti, D. Brozović svoju argumentaciju dodatno osnažuje primjerima u kojima različite riječi koje su nerijetko ili najčešće u istoznačnome odnosu u konkretnim uporabama omogućuju izricanje (pa i) suprotnih značenja. Autor navodi riječi odvjetnik, advokat i fiškal koje označuju (ili mogu označivati) 'osobu koja ovlašteno pruža pravnu pomoć fizičkim i pravnim osobama u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava i pravnih interesa te ih zastupa na sudu' (VRH: s. v. odvjetnik). Pritom se odvjetnik može koristiti samo kao konstatacija, advokat se može odnositi i na čovjeka izvan odvjetničkoga staleža, a fiškal ima pejorativno značenje (Brozović 1955). Na navedenim primjerima D. Brozović dokazuje da nije opravdano pokušati ukloniti ijednu od tih riječi iz uporabe, posebice s obzirom na značenijske nijanse koje postoje u semantičkoj strukturi svake od njih.

Superiornu poziciju naznačenu na početku D. Brozović zadržava do kraja te ju potvrđuje zaključkom koji se u određenu smislu dijelom referira i na filološko obrazovanje njegovih sugovornika te bavljenje jezikom za koje su se opredijelili (ibidem):

Babić se sprema u nauku, Slamnig u književnost. Dobro započese. Ali neka ne očekuju da se donese neka odluka koja bi ozakonila riječi što se njima sviđaju i izbacila one što im se ne sviđaju. To nije pravi put. Riječi se rađaju u radnim, stvaralačkim trudovima. Preneseno govoreći, neka oba u djelima pokušaju opravdati svoju puntinu i svoju pribodnicu pa kojemu uspije. Ako uspije obojici i ako osmisle obje riječi, daju im vrijednost i opravdanost, svakoj svoju – to bolje.

Brozovićevo polemičko poentiranje zasigurno učvršćuje njegovu poziciju kao onoga koji je iznad dvojice drugih sugovornika. S jedne strane on priznaje one kojima replicira, s druge strane njihovu perspektivu ocjenjuje kao suženu te ju svodi na »sviđanje«, »ozakonjivanje čega«, tj. »izbacivanje čega drugoga«. Naravno, ironičnosti karakteristične za poentiranje u polemičkome diskursu ne nedostaje ni u Brozovića.

Brozovićev tekst dolazi kao reakcija na Slamnigove tekstove i na Babićev tekst. U njemu autor procjenjuje stanje misli o jeziku u hrvatskome društvu, a one kojima replicira tekstno određuje kao sebi podređene u polemičkome diskursu. Njegova se pozicija može sažeti u nekoliko odrednica:

1. ni lingvistika ni filologija (same) ne mogu odgovoriti na pitanje standardnoga jezika,

2. polazište u standardizaciji trebaju biti potrebe zajednice,
3. Zema jedinstvenoga rješenja u standardološkim pitanjima,
4. pri standardizaciji na umu treba imati različite funkcije jezika,
5. značenje riječi u konkretnoj uporabi treba biti kriterij pri procjeni njezina statusa.

Na Brozovićeve teorijski čvrsto postavljene i uporabom oprimjerene teze⁸ S. Babić napisao je odgovor, ali tadašnji urednik kulturne rubrike Narodnoga lista, što navodi sam S. Babić, nije htio objaviti njegov članak (Babić 2001: 302).

6. Zaključno

Analizom se četiriju polemičkih tekstova I. Slamniga, S. Babića i D. Brozovića nastalih 1954–1955. željelo doprinijeti razumijevanju polemike kao posebnoga diskursnoga tipa te su se oprimjerali konkretni postupci karakteristični za polemički diskurs. Usto su se razložile argumentacije suprotstavljenih strana s obzirom na pitanje standardnoga jezika, jezičnoga purizma, pričem su se prepoznali različiti polemički diskursni obrasci (identifikacija protivnika, retoričko pitanje, prihvaćanje protuteza s izvrgavanjem, polemički citat i poenta te dr.).

U analizi se Slamnigova pozicija može svesti na koncept piši kako govoriš, u kojemu se prednost daje govorenomu jeziku prema kojemu se treba oblikovati pisani izričaj. Babićeva je koncepcija dijametralno suprotna: on polazi od kodifikacije pisanoga jezika koju treba prenijeti u govoreni. Brozovićeve teze srednji su put koji kao središnji kriterij ima funkcije jezika u nekoj zajednici. S obzirom na tri artikulirana stajališta zanimljivo je u ovome slučaju upozoriti na u uvodnome dijelu spomenutu dijalošku ili monološku narav polemike. Najčešće polemika predstavlja sukob dviju oprečnih strana. U takvoj situaciji uočeno je da je primatelj dvostruk: sugovornik protivnik i javnost. Važnim se čini upozoriti da je u polemikama ovoga tipa nužno govoriti o povećanju broja sudionika komunikacije (neovisno o tome shvaćamo li polemiku kao dijalog ili kao monolog, pričem se ovdje zauzima pozicija da polemiku treba promatrati kao specifičan tip dijaloga). Uključivanje treće/četvrte osobe u polemiku otvara i pitanje pozvanosti pojedinaca na participiranje u polemičkome dijalogu. Pritom se misli i na to koliko je uopće dionika polemičke komunikacije. Kako može sugerirati analizirani primjer, u polemičkome dijalogu broj je sudionika neodređen: najmanje tri (dvoje polemičara i javnost), najviše n.

Analizirane polemike pokazale su i interes javnosti za kroatistička/standardološka pitanja u pedesetim godinama 20. stoljeća. Perspektive koje su zastupali polemičari u mnogim se svojim elementima mogu odrediti kao prilično suvremene.

---

⁸ Važno je spomenuti i to da se ovdje naznačena promišljanja o standardnome jeziku mogu prepoznati i u kasnijemu Brozovićevu bavljenju standardološkim pitanjima koje je značajno u europskome kontekstu, tj. na europskome nivou (npr. Standardni jezik: Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja iz 1970).

Izvori

- Babić, Stjepan. 1954. Za kulturu književnog i razgovornog jezika: Bez pretjerivanja. *Globus I*, 37 (27. 11. 1954).
- Brozović, Dalibor. 1955. Između dviju krajnosti. *Narodni list X*, 16. 1. 1955, str. 5.
- Slamnig, Ivan. 1954a. Govorimo li kako se piše? *Globus I*, 31 (16. 9. 1954).
- Slamnig, Ivan. 1954b. Bez ignoriranja: Poštujmo pravo stanje jezika. *Globus I*, 38 (4. 12. 1954).

Literatura

- Babić, Stjepan. 2001. Hrvatska jezikoslovna prenja. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Badurina, Lada. 2008. [Zašiljeno pero ili: O polemici s razlogom \(Ivo Pranjković, Sučeljavanja: Polemički dueli oko hrvatskoga jezika i pravopisa](#), *Disput*, Zagreb, 2008). *Philological studies* 2008/2. [Pregled: 14. 3. 2020.]
- Badurina, Lada. 2010. Polemičnost i polemike Ive Pranjkovića. U: Lada Badurina – Vine Mihaljević (ur.) 2010. *Jezična skladnja. Zbornik o šezdesetogodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića*. Zagreb: Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko – Zagreb, 69–83.
- Badurina, Lada – Nikolina Palašić. 2016. Tekst protiv teksta: O argumentaciji u polemičkom diskursu. U: Lada Badurina (ur.) 2016. *Riječki filološki dani 10*. Rijeka: Filozofski fakultet, 267–279.
- Badurina, Lada – Nikolina Palašić. 2018. Polemike o hrvatskome jeziku i jezikoslovnim temama u 20. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika. 5. knjiga. 20. stoljeće. Prvi dio*. Zagreb: Croatica, 479–523.
- Bagić, Krešimir. 1999. Umijeće osporavanja: Polemički stilovi A. G. Matoša i M. Krlež. Zagreb: Naklada MD.
- Bagić, Krešimir. 2004. Stilska uporišta Matoševa polemičkog govora. U: Stipan Matoš (ur.) 2004. *3. kijeovski književni susreti: Zbornik radova i pjesama*. Kijevo: Općina Kijevo – Pučko otvoreno učilište »Invictus«, 31–38.
- Bagić, Krešimir. 2014. Polemički stil A. G. Matoša. *Pozńskie studia slawistyczne* 7 (2014): 21–36.
- Bagić, Krešimir. 2021. [Polemika Ljudevita Jonkea i Ranka Marinkovića \(1954–1955\)](#). [U ovome zborniku.]
- Brozović, Dalibor. 2001. Pogovor: O Stjepanu Babiću kao polemičaru. U: Stjepan Babić. 2001. *Hrvatska jezikoslovna prenja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 311–312.
- Felman, Shoshana. 1979. Le discours polémique. *Cahiers de l'Association internationale des études françaises* 31: 179–192.

- Katnić-Bakaršić, Marina. 2007. *Stilistika*. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Klaić, Bratoljub. 1989. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Maretić, Tomo. 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom: Dopuna Broz-Ivekovićevu »Rječniku hrvatskoga jezika«*. Znanstvena djela za opću naobrazbu. Knj. VI. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Marković, Ivan. 2012. O počecima hrvatskoga nogometa. *Nova Croatica* 6: 305–328.
- Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom: Standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.
- Palašić, Nikolina – Nada Ivanetić. 2016. Osjećam se prozvanim – indikatori emocija u znanstvenoj polemici. U: Ismail Palić (ur.) 2016. *Sarajevski filološki susreti III*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 181–197.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Skok, Petar. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga II. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- VRH = Ljiljana Jojić (ur.) 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

A Debate between Ivan Slamnig, Stjepan Babić and Dalibor Brozović (1954-1955)

The paper discusses four polemically intoned texts by Ivan Slamnig, Stjepan Babić and Dalibor Brozović. These are texts published in the *Globus* and the *Narodni List* in late 1954 and early 1955. In those texts features of polemical discourse are identified, the positions that polemicists take are analysed, as well as the arguments of polemicists with regard to standardization and linguistic purism as the central issue of controversy. The conventions of polemics as a genre or a particular discourse type are also tested. The number of participants in the polemical dialogue is also questioned. The analysis of so far less known and less available texts by the three authors emphasizes more or less relevant and up-to-date topics in Croatian linguistics.

Ključne riječi: polemika, jezični purizam, Ivan Slamnig, Stjepan Babić, Dalibor Brozović

Key words: polemics, linguistic purism, Ivan Slamnig, Stjepan Babić, Dalibor Brozović